

3.

Laun og launaþróun

3.1. Samantekt

Í heildina hefur launavísitalan hækkað um 4,6% það sem af er núverandi kjasamningstímabili, frá febrúar til september 2024. Á almennum vinnumarkaði tóku nýir kjasamningar gildi fyrir meginþorra launafólks í febrúar 2024. Á opinberum markaði losnuðu flestir samningar í lok mars og fyrstu samningar voru undirritaðir í júní en enn er ósamið við stóran hluta opinbera vinnumarkaðsins.

Laun hafa því hækkað meira á almennum markaði en á opinberum vinnumarkaði það sem af er kjasamningabilinu. Sundurliðuð gögn KTN um launaþróun eftir mörkuðum liggja fyrir fram til júlí mánaðar. Grunntímakaup á almennum markaði hækkaði á tímabilinu frá febrúar til júlí um 5,2%, hjá Reykjavíkurborg um 2,9% og hjá ríki og sveitarfélögum utan Reykjavíkur um rúmlega 2%. Skýrist þessi munur einkum af því að enn eru stórir hópar með lausa kjasamninga hjá hinu opinbera.

Í þeim kjasamningum sem gerðir hafa verið í samningalotunni var farin blönduð leið krónutöluhækkana og prósentuhækkana og eru samningsbundnar launahækkanir því hlutfallslega mestar á lægri laun.

Að teknu tilliti til verðlagsþróunar á tímabilinu hefur kaupmáttur grunntímakaups aukist um 1,5% í núverandi kjasamningslotu. Á almennum vinnumarkaði var kaupmáttaraukning 2,2%. Enn er ósamið við stóran hluta launafólks á opinberum vinnumarkaði, sem skýrir kaupmáttarrýrnun um 0,6% til 0,9% hjá ríki og sveitarfélögum utan Reykjavíkur á sama tímabili og óbreyttan kaupmátt hjá Reykjavíkurborg.

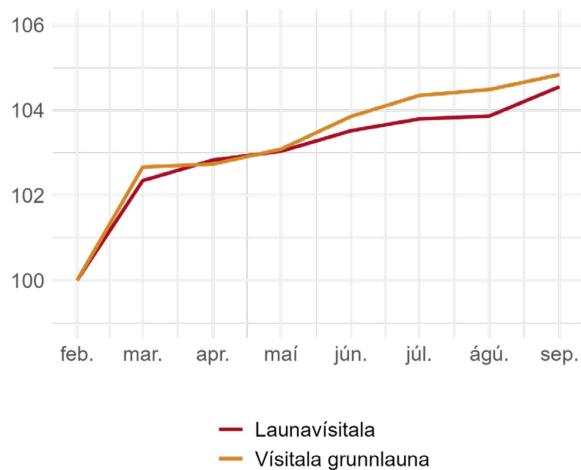
Regluleg laun allra fullvinnandi á vinnumarkaði voru að meðaltali 821.000 kr. í maí 2024. Meðallaun voru hæst á almenna vinnumarkaðnum hvort sem litið er til grunnlauna, reglulegra launa eða reglulegra heildarlauna. Miðgildi reglulegra launa allra á vinnumarkaði var 735.000 kr. í maí 2024 en miðgildi launa var hæst hjá ríkinu á alla fyrrgreinda mælikvarða.

Dreifing launa á almenna markaðnum er mun meiri en hjá hinu opinbera. Í síðustu löngu samningalotu árin 2019-2022 hækkuðu laun um tilteknar krónutölur en í skammtímasamningunum sem gerðir voru undir lok árs 2022 og á fyrri hluta árs 2023 var farin blönduð leið krónutöluhækkana og hlutfallshækkana. Þessir samningar skiluðu hlutfallslega mestri hækkun á lægri laun. Áhrif þessa sjást glögglega í því að á síðustu fimm árum hefur munur hæstu og lægstu launa dregist saman á íslenskum vinnumarkaði. Þannig hefur tíundastuðull, sem er hlutfall milli launa við efstu og neðstu tíundamörkin, lækkað markvert bæði á almennum og enn meira á opinberum vinnumarkaði á undanförnum fimm árum.

3.2. Launaþróun

Launaumfjöllun í skýrslum KTN byggir á launagögnum frá Hagstofu Íslands sem safnar mánaðarlega upplýsingum um launagreiðslur frá ríki, sveitarfélögum og fyrirtækjum, þar sem starfa tíu eða fleiri.²⁰ Á almennum vinnumarkaði tóku nýir kjarasamningar gildi í febrúar 2024. Í kjölfarið hækkaði launavísitala um 2,3% milli febrúar og mars og áhrif nýrra samninga héldu áfram að birtast í hækkun vísitölunnar á næstu mánuðum á eftir, sjá mynd 3.1. Á heildina hækkaði launavísitalan á öllum vinnumarkaðnum um 4,6% frá febrúar til september í ár en þá má áætla að samningum hafi verið lokið við 80-90% alls vinnumarkaðarins.

Mynd 3.1. *Breyting launavísitolu og vísitolu grunnlauna frá febrúar 2024 til september 2024 (vísitala febrúar 2024 = 100)*

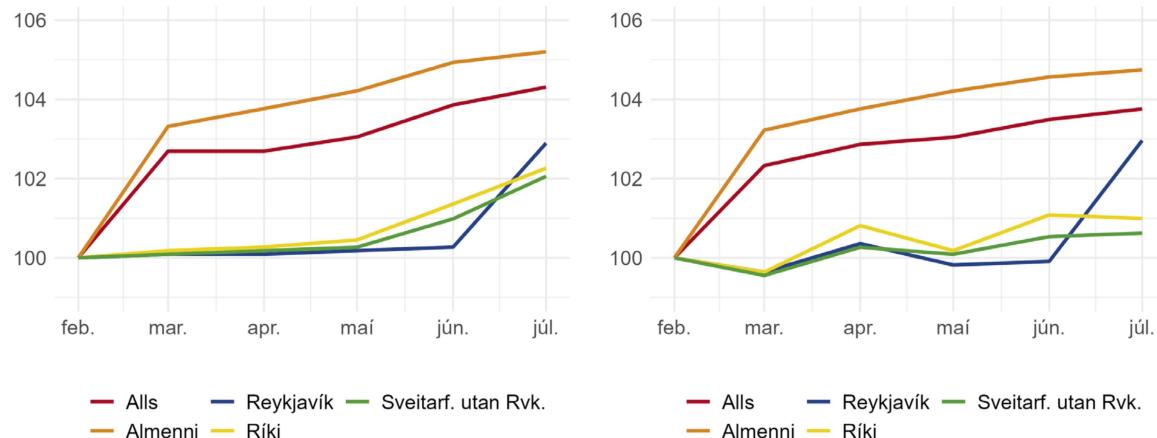

KTN greinir laun og launaþróun fyrir almennan vinnumarkað, ríki, Reykjavíkurborg og önnur sveitarfélög út frá launagögnum Hagstofu Íslands og nær það niðurbrot til júlímóðar 2024. Á almennum vinnumarkaði voru kjarasamningar fyrir meginþorra launafólks undirritaðir í mars sl. með gildistöku frá 1. febrúar 2024. Umsamdar almennar launahækkanir voru um 3,25% - 3,5% og lágmarkshækkun 23.750 krónur. Í kjölfarið hækkaði grunntímakaup, sem best endurspeglar umsamdar launahækkanir í kjarasamningum, á almennum vinnumarkaði og héldu áhrif samninganna áfram að koma fram í hækkun grunnlauna á næstu mánuðum, sjá mynd 3.2.

Á opinberum markaði losnuðu samningar flestra hópa í lok mars en fyrstu samningar voru undirritaðir í júní fyrir hluta félagsmanna Alþýðusamband Íslands (ASÍ) og BSRB hjá ríki og sveitarfélögum og eitt aðildarfélag Bandalag háskólamanna (BHM) við ríkið en öðrum samningum á opinberum markaði var ólokið í júlí 2024. Þannig má sjá að hjá ríkinu hækkaði grunntímakaup um 0,9% í júní og um 0,7% hjá sveitarfélögum utan Reykjavíkurborgar. Hjá Reykjavíkurborg komu fyrstu samningar til framkvæmda í júlí en þá hækkaði grunntímakaup hjá starfsfólkiborgarinnar um 2,6%.

²⁰ Nánari skýringar á gögnum og launahugtökum eru í viðaukum II og III.

Mynd 3.2. *Vísalta grunntímakaups (vinstri) og reglulegs tímakaups (hægri) frá febrúar 2024 til júlí 2024 (vísitölur febrúar 2024 = 100)*

Skýring: Í launavísitölu er notað launahugtakið reglulegt tímakaup sem er sambærilegt hugtakinu regluleg laun.

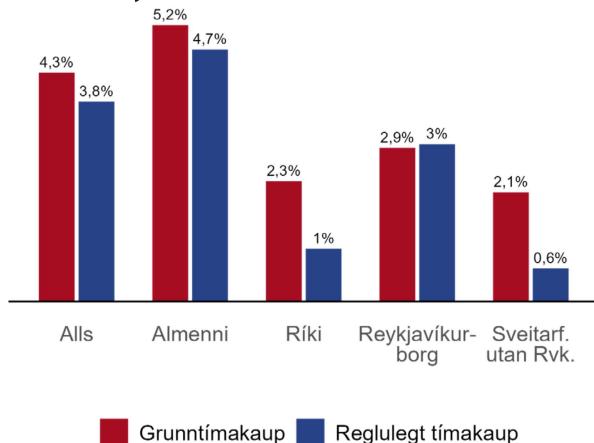
Töluverður munur er á hækkunum milli markaða á tímabilinu frá febrúar til júlí sem skýrist einkum af því að samningum var á tímabilinu lokið við flest félög á almennum markaði en ósamið var við stóran hluta launafólks á opinberum markaði. Á heildina litið hækkaði grunntímakaup um 4,3% á tímabilinu en almenni markaðurinn, þar sem samningum var lokið að mestu, vegur um two þriðju hluta í vísitölunni. Sé þróunin skoðuð eftir mörkuðum má sjá að hækkunin var mest á almennum markaði þar sem grunntímakaup hækkaði um 5,2%, hjá Reykjavíkurborg var hækkunin 2,9% og hjá ríki og sveitarfélögum utan Reykjavíkur hækkaði grunntímakaup um rúmlega 2%.

Á tímabilinu febrúar til júlí 2024 hækkaði reglulegt tímakaup, þ.e. grunntímakaup að viðbættum launaaukum²¹, nokkuð minna en grunntímakaup á almennum markaði sem skýrist m.a. af breytingum á samningum sem ná til veitingageirans²² og gefa aukna möguleika til sveigjanleika í mönnun. Talsverður munur var á þróun þessara tveggja mælikvarða hjá ríki og sveitarfélögum utan Reykjavíkur á tímabilinu, sjá nánar mynd 3.3. Þetta frávik er að miklu leyti vegna meiri hækkaná á grunntímakaupi en reglulegu tímakaupi í júní og júlí en þeir samningar sem gerðir voru í júní voru þá ekki að fullu komnir til framkvæmda.

²¹ Með launaaukum er átt við ýmsar álagsgreiðslur, s.s. vaktaálag, sem gerðar eru upp á hverju útborgunartímabili.

²² Hér er vísað til samninga SA við Matvís og ferðaþjónustusamninga SA við Eflingu og SGS.

Mynd 3.3. *Breyting á vísitölu grunntímaups og vísitölu reglulegs tímakaups frá febrúar 2024 til júlí 2024*

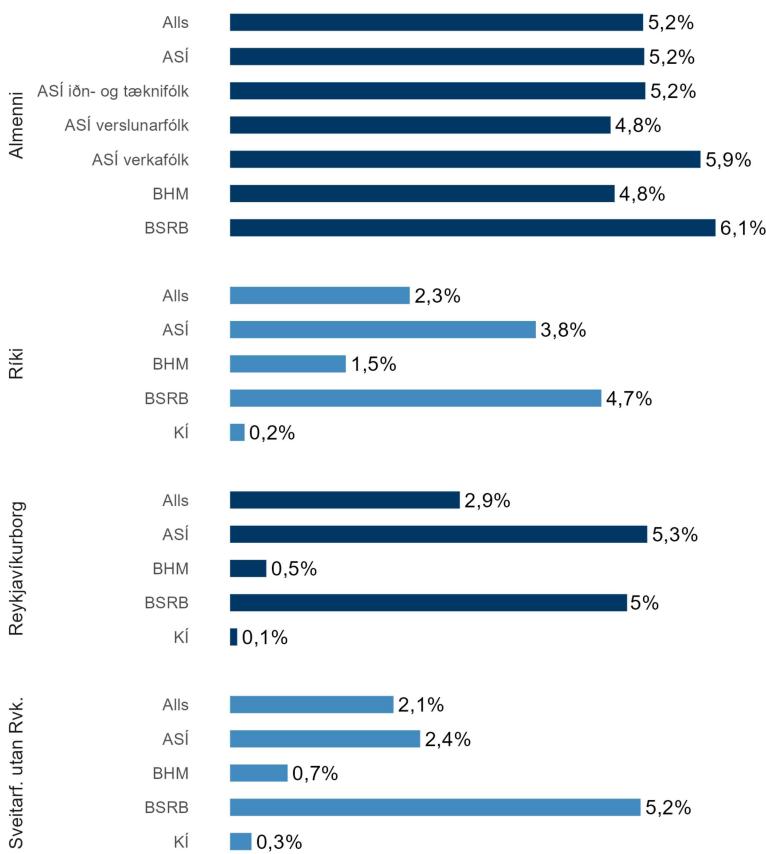

Launaþróun eftir mörkuðum og heildarsamtökum

Frá febrúar til júlí 2024 hækkaði grunntímaup í heildina um 4,3% á vinnumarkaðnum öllum. Á almenna markaðnum hækkaði grunntímaup hjá verkafólk sem eru félagsmenn í Eflingu og aðildarfélögum SGS, um 5,9% á tímabilinu sem endurspeglar áherslur nýlegra kjarasamninga á krónutöluhækkanir kauptaxta. Grunntímaup hjá verslunar- og skrifstofufólki (VR/LÍV) hækkaði um 4,8% og hjá iðnog tæknifólki um 5,2% en kjarasamningar þessara hópa kváðu á um 3,25% - 3,5% almennar launahækkanir en þó að lágmarki 23.750 kr. og hækka virkir kauptaxtar í flestum tilvikum á bilinu 4,6% - 5,9% á ári á samningstímanum.

Á opinberum markaði eru það einkum hópar á samningssviði ASÍ og BSRB sem hafa lokið kjarasamningum á því tímabili sem gögn KTN ná til að þessu sinni. Það skýrir af hverju hækkanir þessara hópa eru mun meiri á tímabilinu en hjá félagsmönnum aðildarfélaga BHM og hjá Kennarasambandi Íslands (KÍ).

Hjá ASÍ á opinbera markaðnum voru hækkanir á grunntímaupi á bilinu 2,4% - 5,3% frá febrúar til júlí 2024 en samningum Eflingar við ríki og sveitarfélög utan Reykjavíkurborgar var ólokið á þessum tíma. Hjá félagsmönnum aðildarfélaga BSRB á opinbera markaðnum námu hækkanir á grunntímaupi á sama tímabili 4,7% - 5,2% en samningum stærstu hópanna innan þeirra raða var lokið á þessu tímabili. Meðal aðildarfélaga BHM hefur kjarasamningum verið lokið fyrir um 45% félagsmanna í þessari samningalotu og eru hækkanir á grunntímaupi því mun minni á tímabilinu meðal þeirra eða á bilinu 0,5% - 1,5%. Engum kjarasamningum á samningssviði KÍ er lokið og er grunntímaup nánast óbreytt á tímabilinu.

Mynd 3.4. *Breyting grunntímakaups frá febrúar 2024 til júlí 2024 eftir mörkuðum og heildarsamtökum*

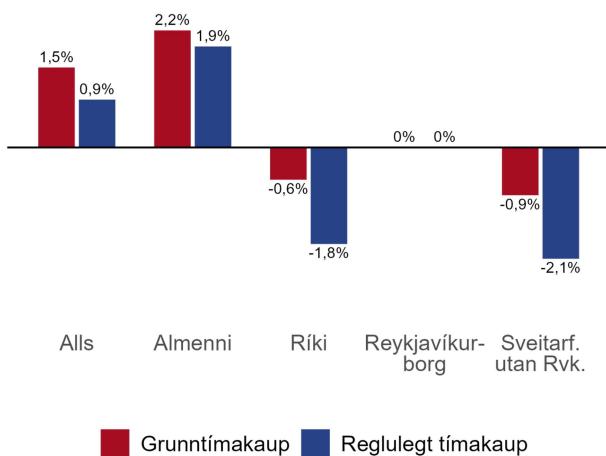
heildarsamtökum

Skýringar: ASÍ iðn- tæknifólk er launafólk í stéttarfélögum iðn- og tæknifólks. ASÍ verslunarfólk er launafólk sem á aðild að stéttarfélögum innan Landssambands íslenskra verslunarmana. Verkaþólk er launafólk sem er í Eflingu og aðildarfélögum Starfsgreinasambands Íslands.

3.3. Kaupmáttur launa

Dregið hefur úr verðbólgu á liðnu ári og sé horft til þróunar á vísitölu neysluverðs þá nam ársverðbólga í október 5,1% og hafði þá lækkað úr 7,9% frá sama tíma árið áður. Það sem af er samningalotunni, frá febrúar til júlí 2024, hækkaði grunntímakaup á vinnumarkaðnum öllum um 4,3% en á sama tíma hækkaði almennt verðlag samkvæmt vísitölu neysluverðs um 2,9%. Kaupmáttur grunntímakaups hefur því heilt yfir hækkað um 1,5% það sem af er nýrri samningalotu. Á almenna markaðnum þar sem flestum kjarasamningum er lokið og launahækkanir almennt komnar til framkvæmda var kaupmáttaraukningin mest eða 2,2% en kaupmáttur grunntímakaups rýrnaði um 0,6% - 0,9% hjá ríki og sveitarfélögum utan Reykjavíkur á sama tímabili og stóð í stað hjá Reykjavíkurborg enda samningum stórra hópa á opinberum markaði þá ólokið.

Mynd 3.5. *Breyting á kaupmætti grunntímakaups og reglulegs tímakaups frá febrúar 2024 til júlí 2024*

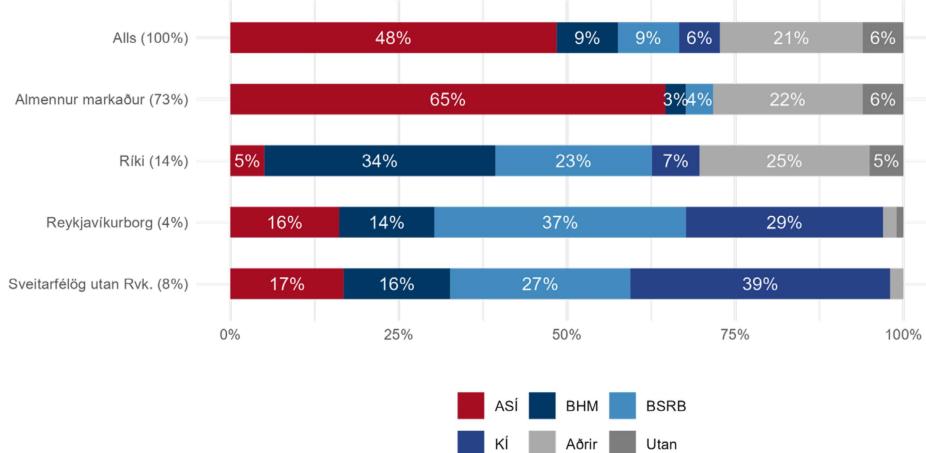

3.4. Vægi markaða og heildarsamtaka

Samsetning vinnumarkaðarins hvað vægi heildarsamtaka og markaða varðar gerir það að verkum að sumir hópar hafa meiri áhrif á launaþróun og launastig vinnumarkaðarins í heild sinni. Félagsfólk aðildarfélaga ASÍ vegur alls um helming í gagnasafni Hagstofu Íslands fyrir vísitölu grunntímakaups. Félagsfólk í aðildarfélögum BHM, BSRB og KÍ vegur samanlagt rúman fjórðung í vísitölunni, félagsmenn stéttarfélaga sem ekki eru hluti af heildarsamtökunum fjórum vega um fimmtung og launafolk utan stéttarfélaga um 6%.

Vægi heildarsamtaka eftir mörkuðum í vísitölu grunntímakaups er sínt á mynd 3.6. Félagsfólk stéttarfélaga innan ASÍ vega mest í vísitölu grunntímakaups á almennum vinnumarkaði, eða um two þriðju. Félagsmenn BHM vega mest hjá ríkinu, eða um þriðjung. Hjá Reykjavíkurborg vegur BSRB mest (37%) og hjá sveitarfélögum utan Reykjavíkur vegur KÍ mest (39%).

Mynd 3.6. Vægi heildarsamtaka í vísitölu grunntímaups eftir mörkuðum í maí 2024

Á almennum vinnumarkaði er riflega fimm tungur launafólks í stéttarfélögum utan heildarsamtaka. Þar af eru fjórir af hverjum fimm úr röðum Samtaka starfsmanna fjármálfyrirtækja, Stéttarfélags verkfræðinga, Félags íslenskra atvinnuflugmanna eða Flugvirkjafélags Íslands. Hjá ríki er um fjórðungur launafólks félagar í stéttarfélögum utan heildarsamtaka. Flestir í Félagi íslenskra hjúkrunarfræðinga eða Læknafélagi Íslands. Hjá Reykjavíkurborg og öðrum sveitarfélögum er mjög lágt hlutfall launafólks í stéttarfélögum utan heildarsamtaka. Af þeim sem eru utan heildarsamtaka eru rúmlega fjórir af hverjum fimm félagsmenn í Félagi íslenskra hjúkrunarfræðinga og Kjarafélagi tæknifræðingafélags Íslands.

Hluti launafólks á íslenskum vinnumarkaði er utan stéttarfélaga. Á opinberum markaði ber helst að nefna þá sem ekki hafa samningsrétt, svo sem forstöðumenn stofnana, dómara, alþingismenn, yfirstjórnir sveitarfélaga og stundakennara í háskólum. Á almennum vinnumarkaði eru það helst stjórnendur og sérfræðingar sem eru utan stéttarfélaga.

3.6. Launastig

Umfjöllun KTN um launastig á vinnumarkaði byggir á gögnum úr launaranngókn Hagstofu Íslands. Fjallað er um grunnlaun, regluleg laun og regluleg heildarlaun launafólks í fullu starfi eftir mörkuðum og heildarsamtökum. Umfjöllunin tekur nú til launa í maí 2024 en í vorskýrslu nefndarinnar var fjallað um ársmeðaltöl fyrir árið 2023.²³ Rétt er að benda á að ársmeðaltöl jafna út áhrif árstíðasveiflna í yfirvinnugreiðslum og launaaukum sem geta verið breytilegar á milli mánaða. Einnig má benda á að í maí 2024 var samningum enn ólokið á opinberum markaði en flestum samningum á almennum markaði var lokið. Skoða ber tölurnar með ofangreindum fyrivörum. Við samanburð milli markaða og heildarsamtaka þarf að hafa í huga að samsetning starfa er mismunandi og má sem dæmi nefna að hlutfall stjórnenda og sérfræðinga er hærra hjá ríkinu en á almennum markaði eða sveitarfélögum og verkafólk starfar flest á almenna markaðnum.

²³ Sjá vorskýrslu KTN 2024.

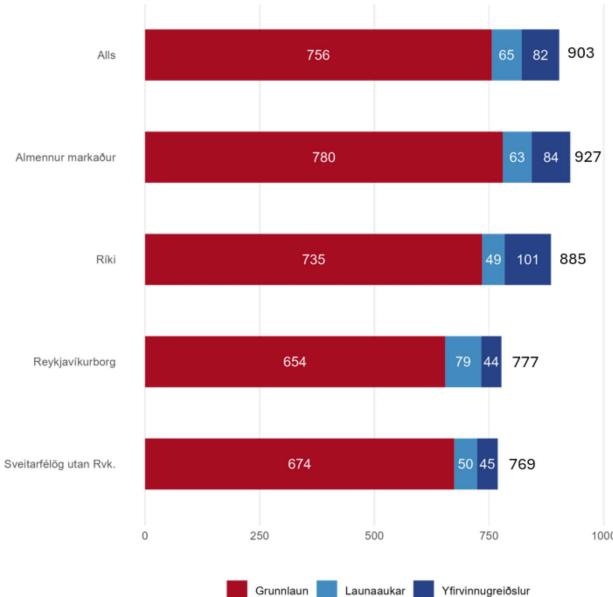
Regluleg laun allra fullvinnandi á vinnumarkaði voru að meðaltali 821.000 kr. í maí 2024. Meðallaun voru hæst á almenna vinnumarkaðnum hvort sem litið er til grunnliona, reglulegra launa eða reglulegra heildarlauna en meðaltal reglulegra launa var um 8% hærri á almenna markaðnum en hjá ríkinu og um 15% hærri en hjá sveitarfélögum. Miðgildi reglulegra launa var 735.000 kr. í maí 2024 en miðgildi launa var hæst hjá ríkinu hvort sem litið er til grunnliona, reglulegra launa eða reglulegra heildarlauna. Miðgildi reglulegra launa var 6% hærra hjá ríkinu en á almennum markaði og 7% hærra en hjá Reykjavíkurborg og 9% hærra en hjá sveitarfélögum utan Reykjavíkurborgar, sjá mynd 3.9.

Regluleg heildarlaun eru samsett úr grunnlionum, launaaukum og yfirvinnugreiðslum, sjá nánar skilgreiningar á launahugtökum í viðauka III. Við samanburð á samsetningu launa hjá fullvinnandi launafólki má sjá að vægi grunnliona í reglulegum heildarlaunum á vinnumarkaðnum öllum var 84% en hæst var hlutfallið hjá sveitarfélögum utan Reykjavíkur (88%) en lægst hjá ríkinu (75%), sjá mynd 3.7.

Launaaukar eru ýmsar álagsgreiðslur, s.s. vaktaálag, sem gerðar eru upp á hverju útborgunartímabili. Þær voru á bilinu 6% - 10% af reglulegum heildarlaunum. Minnst vógu launaaukar í heildarlaunum hjá ríkinu (6%) en mest hjá Reykjavíkurborg (10%). Yfirvinnugreiðslur vega þyngst í heildarlaunum hjá ríkinu (11%) en hafa minnst vægi hjá Reykjavíkurborg og öðrum sveitarfélögum (6%).

Við samanburð á launum á milli markaða og heildarsamtaka er gott að hafa í huga að í þeim störfum þar sem fastlaunasamningar eru algengir eða þar sem almennt tíðkast að greiða fasta yfirvinnu þá er ekki sérstaklega halddið utan um yfirvinnugreiðslur í launakerfum. Í þeim tilvikum eru þær greiðslur því hluti af reglulegum launum.

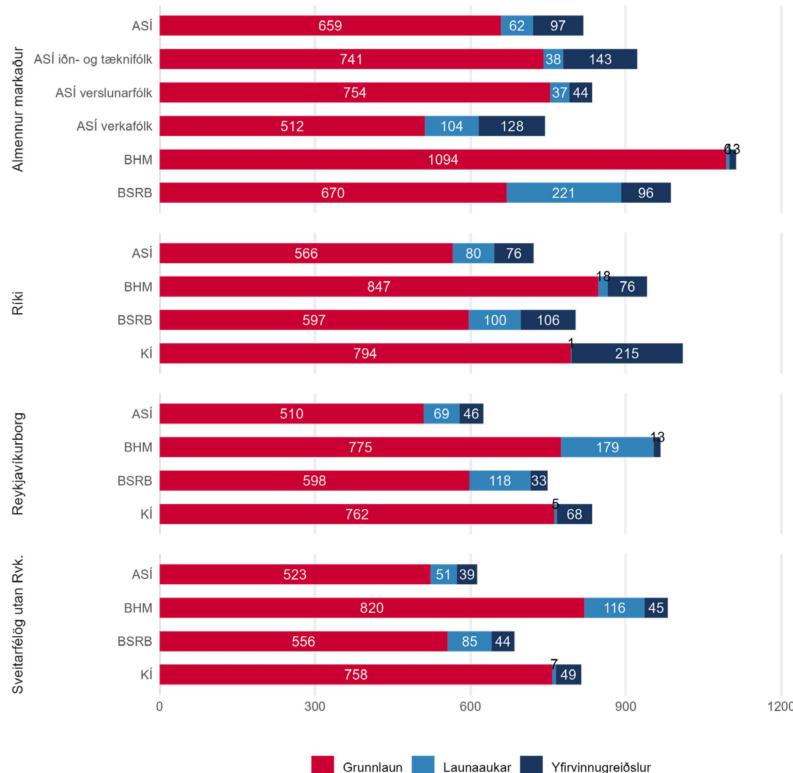
Mynd 3.7. Samsetning reglulegra heildarlauna fullvinnandi í maí 2024 eftir mörkuðum, meðaltal mánaðarlauna í þúsundum króna

Þegar samsetning launa er borin saman eftir heildarsamtökum launafólks og viðsemjendum má sjá að á almennum markaði var vægi grunnlauna í reglulegum heildarlaunum í maí 2024 hlutfallslega mest meðal félagsmanna BHM (98%) en minnst hjá félagsmönnum BSRB (68%) en hjá þeim hópi vega launaaukar vegna vaktavinnu þungt og eru 22% reglulegra heildarlauna.

Hjá hinu opinbera eru áhrif launaauka á regluleg heildarlaun nær engin hjá félagsmönnum innan raða KÍ sem starfa hjá ríkinu. Yfirvinnugreiðslur vega hins vegar þyngst hjá félagsmönnum KÍ sem starfa hjá ríkinu eða 21% af reglulegum heildarlaunum í maí 2024. Yfirvinnugreiðslur hafa minnst vægi í maí 2024 í reglulegum heildarlaunum félagsmanna í aðildarfélögum BHM sem starfa á almennum markaði (1%), sjá mynd 3.8.

Mynd 3.8. Samsetning reglulegra heildarlauna fullvinnandi í maí 2024 eftir heildarsamtökum og mörkuðum, meðaltal mánaðarlauna í þúsundum króna

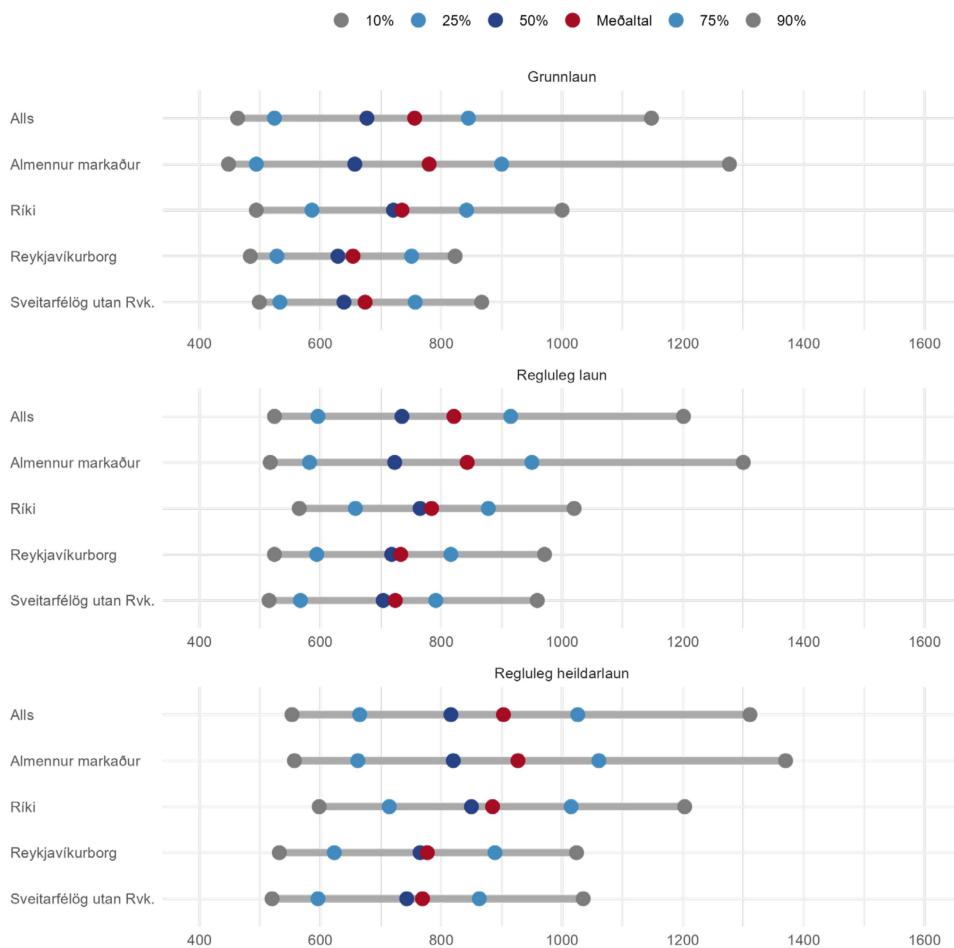

3.7. Launadreifing

Dreifing launa er nokkuð ólík eftir mörkuðum og samningssviðum. Dreifing launa á almenna markaðnum er mun meiri en hjá hinu opinbera sem endurspeglast t.a.m. í því að þar er mestur munur á meðaltali og miðgildi (50%) launa hvort sem litið er til grunnlauna, reglulegra launa eða reglulegra heildarlauna. Dreifing launa út frá svokölluðum tíundastuðum sem segja til um hlutfallið á milli efstu (90%) og neðstu tíund launa (10%) er mest á almennum markaði.

Við samanburð á launadreifingu milli markaða er rétt að hafa í huga að vægi almenna markaðarins er riflega tveir þriðju en vægi opinbera markaðarins í heild sinni um þriðjungur og áhrif þeirra á launadreifingu á vinnumarkaðnum öllum því mismikil. Auk þess eru atvinnugreinar og störf margbreytilegri á almenna markaðnum en hjá ríki og sveitarfélögum sem skýrir að hluta meiri launadreifingu.

Mynd 3.9. Dreifing grunnlauna, reglulegra launa og reglulegra heildarlauna fullvinnandi í maí 2024 eftir mörkuðum, mánaðarlaun í þúsundum króna

Tíundastuðull reglulegra heildarlauna á almennum markaði var 2,46 í maí 2024 sem þýðir að efstu tíundamörkin (90%) eru 146% hærri en neðstu tíundamörkin (10%), sjá töflu 3.1. Mestur munur er á efstu tíundarmörkum í hlutfalli við miðgildi launa á almennum markaði. Hins vegar er munurinn á neðstu tíundarmörkum og miðgildi launa sambærilegur á almennum markaði og á hinum opinbera. Þannig má einkum rekja mikla launadreifingu á almennum markaði til þess að þar er hlutfallslega fámennur hópur stjórnenda sem fær greidd há laun miðað við það sem almennt gerist á vinnumarkaði.

Launadreifingin var næstmeist hjá ríkinu þar sem tíundastuðull reglulegra heildarlauna var 2,01 sem þýðir að efstu tíundarmörk reglulegra heildarlauna eru 101% hærri en neðstu tíundarmörk. Launadreifingin var næst minnst hjá sveitarfélögum utan Reykjavíkur þar sem efstu tíundarmörk reglulegra heildarlauna eru tvöföld miðað við neðstu tíundarmörk og minnst hjá Reykjavíkurborg þar sem munurinn er 92%.

Tafla 3.1. *Tíundarstuðull launa eftir mörkuðum í maí 2024*

	Alls	Almennur markaður	Ríki	Reykjavíkurborg	Sveitarfélög án RVK
Grunnlaun	2,48	2,85	2,02	1,70	1,74
Regluleg laun	2,29	2,51	1,81	1,85	1,86
Regluleg heildarlaun	2,37	2,46	2,01	1,92	1,99

Munur hæstu og lægstu launa hefur dregist saman á síðustu árum. Kjarasamningar á tímabilinu 2019-2023 skiluðu hlutfallslega mestri hækjun lægstu launa. Í síðustu löngu samningalotu 2019-2022 hækkuðu laun um tilteknar krónutölur en í skammtímasamningunum sem gerðir voru undir lok árs 2022 og á fyrri hluta árs 2023 var farin blönduð leið krónutöluhækkana og prósentuhækkana. Áhrif þessara kjarasamninga má glögglega sjá í þróun launadreifingar á vinnumarkaðnum öllum. Tíundarstuðull á almennum vinnumarkaði var nokkuð stöðugur á tímabilinu 2014-2019 þegar hann var í kringum 2,6. Frá 2019 til 2022 lækkaði tíundarstuðull á almennum markaði úr 2,6 í 2,4 en hækkaði svo lítillega árið 2023. Svipuð þróun átti sér stað á opinberum markaði. Þar var óveruleg breyting á tíundarstuðlum á tímabilinu 2014-2019 en stuðullinn lækkaði markvert á tímabilinu 2019-2023.

Mynd 3.10. *Tíundarstuðlar reglulegra heildarlauna eftir mörkuðum, 2014-2023*